

השכלה. גבוהה?

פרופ' שמואל ליימן-ווילציג, ראש המחלקה למדעי המדינה, אוניברסיטת בר-אילן

בלוג מס' 12 – תיאוריה ואקטואליה

אני מכיר מרצים הבאים לכיתה עם רשימות מסודרות ומלאות להרצאה. אני גם מכיר מרצים שבאים לכיתה עם לא כלום – אך משנה סדורה בראשם באשר לפרקי ההרצאה ודרך הצגתם. מכנה משותף לשניהם: ההרצאה, כמו הקורס כולו, מתוכנן מראש בקפידה ומתקדם כמתוכנן.

לכאורה (במיוחד במדינה שהתכנון אינו מונח שגור הלכה למעשה), כך צריכים להכין ולנהל קורס. ברם, דומני שניתן להגזים גם בתכנון כשהוא הופך לחליפת משוגעים שאינה מותרת מקום לאלתורים מתבקשים.

אלתור מתבקש? ישנם שני סוגים. מחד גיסא, לפעמים נחוצה גלישה מהנושא בעקבות שאלת סטודנט מעניינת (או שאלה המגלה בורות שכיחה בקרב רוב הסטודנטים; בנושא זה ראו בלוג 4 שלי) הדורשת הרצאה זוטא. לדוגמה, לימדתי פעם קורס על פוליטיקה אמריקאית ותוך כדי שיעור הזכרתי את שמו דל דה-טוקוויל בהקשר "שוויון של הזדמנויות" אליבא דאמריקה. זיהיתי מיד שאין לסטודנטים שמץ של מושג על מי ועל מה מדובר. בוא במקום עצרתי והקדשתי עשר דקות לאחד מהוגי דעות/סוציולוגים פוליטיים החשובים ביותר בהיסטוריה של ארה"ב.

מאידך גיסא, לעתים יש מקום לאלתור מתוכנן – אמנם, מושג קצת מוזר, אך כפי שאסביר בהמשך, חיוני לכל מרצה במדע המדינה (ובעצם, במדעי החברה מכל המקצועות).

קודם, מלת רקע. כמרצים למדע המדינה יש המלמדים קורסים יותר "היסטוריים" ויש שהנם יותר "עכשוויים". אולם, מאחר שמדובר באוניברסיטה, הנטייה שלנו להגיש חומר "תיאורטי" – בין אם הוא הגותי או עוסק במודלים, מעמת אסכולות, מציג תיאוריות וכו'. ואם כבר מביאים מקרה בוחן לשם המחשה, ברור שהוא התרחש לפחות שלוש-ארבע שנים לפני כן, שהרי מה שיש לנו לומר מבוסס (לרוב) על המחקר בתחום. כתוצאה, מבחינת הסטודנטים יש ריח של יובש – ולעתים יותר מדי קרובות, גם עובש! – בהרצאותינו.

מכאן הצורך לאלתור מתוכנן. הכוונה: כשקורה בעולם דבר בעל חשיבות היסטורית, כדאי להגיע לכיתה עם הרצאה (חלק מהשיעור או אפילו כולו) המראה את הקשר בין האירוע לבין החומר הנלמד בקורס. יש בכך כמה יתרונות וסיבות טובים. ראשית, "להחיות" את הקורס – להכניס בו יותר עניין מבחינת הסטודנטים. שנית, להראות להם שאין אנו "תקועים" בשבלונה של הקורס, אלא רגישים למתרחש מסביב. ושלישית – לדעתי הסיבה הכי חשובה, כפי שכבר כתבתי בבלוגים קודמים – המטרה של השכלה גבוהה אינה רק לימוד עולמות תוכן אלא גם (בעיקר?) רכישת המיומנות ללמידה עצמאית. ומה לעשות, במקצוע שלנו החדשות הן ספרי הטקסט בהמשך החיים.

כדי להראות לסטודנטים כיצד עושים זאת, צריכים לקחת "הפסקות דידקטיות" מחומר הקורס הרגיל ו"לגלוש" לניתוח של דברי אקטואליה תוך כדי יישום תיאוריות, מודלים, רעיונות וכו' שנלמדו בקורס. כמובן, הדרך הנכונה אינה "הרצאה פרונטלית" במובן הקלאסי אלא דיון כיתתי תוך כדי הכוונה משכילה של המרצה.

לדעתי, אין קורס – אני חוזר ומדגיש, אין קורס – במדע המדינה שהדבר אינו אפשרי או שאינו נחוץ. נהפוך הוא, ככל שחומר הלימוד לכאורה "רחוק" מהאירוע החדשותי החשוב, כך יש צורך להראות כיצד דברים שאינם רלוונטיים במבט ראשון אכן קשורים בקשר אמיץ. אתן

דוגמה אחת של אירוע היסטורי מלפני כמה חודשים וכיצד ניתן לדון בהם בקורסי מדעי המדינה שונים: **הצבעת צרפת והולנד נגד חוקת האיחוד האירופי**. מן הסתם, הרשימה אינה ממצה את כל האפשרויות, אך בחרתי רשימת קורסים די מגוונת, בליווי הסבר יישום קצר לגבי כל אחד:

- 1) תולדות המחשבה המדינית -- איך קובעים ריבונות? האם ייתכן ריבונות מפוצלת? או האם האירוע עומד בסתירה למשנתו המדינית של קנט ואחרים שדגלו בשלטון עולמי?
- 2) כלכלה פוליטית – כיצד משפיע מצב כלכלי זמני על מדיניות פוליטית ארוך טווח?
- 3) אתניות ולאומיות בעולם העכשווי – האם באמת דועכת הלאומיות כגורם פוליטי במערב הפוסט-מודרני והפוסט-תעשייתי?
- 4) יחסים בין-לאומיים – לאור ההצבעה, האם יש סיכוי שאירופה המאוחדת תהפוך בעתיד למעצמת-על כמשקל-נגד לארה"ב?
- 5) משטר ופוליטיקה – האם הכישלון באירופה מעיד על קץ דרכה של המשטר הפדרלי (או קונפדרלי) בעולם?
- 6) היסטוריה פוליטית – מה מלמדת ההיסטוריה במקומות ובתקופות אחרים מבחינת ה"דטרמיניסטיות" ו"הכרחיות" של התפתחות (על-)מדינית רבת-גורמים?
- 7) לימודי אזור (אסיה הרחוקה; מזרח תיכון; דרום אמריקה) – כיצד עלול/עשוי אירוע זה להשפיע על ניסיונות איחוד דומים באזורי עולם אחרים?
- 8) תקשורת פוליטית – במה שגו שלטונות צרפת והולנד? האם ניצלו את כל האפשרויות לתקשורת פוליטית נכונה בארצם?
- 9) גלובליזציה/גלוקלזציה – האם הלוקלי עדיין חשוב יותר מהגלובלי, בקביעת מדיניות פוליטית, כלכלית וחברתית (הגירה וכו')?
- 10) משטר ופוליטיקה בארה"ב – מדוע הניסיון לאיחוד המושבות הצליח בארה"ב, כשבאירופה התהליך צולע? או שמא אירופה אינה מרחיקה לכת באיחוד כפי שארה"ב עשתה?
- 11) שיטת בחירות – האם נבון להפעיל שיטת בחירות הדורשת רוב בכל אחת מיחידות הישות, כלומר "פה אחד"?

כמובן, אין להפוך את הקורסים שלנו לעיסוק באקטואליה תדיר ובוודאי לא להתייחס לכל אירוע חדשותי כאל "היסטורי". אולם, דווקא אירועים שלסטודנט הישראלי נראים קצת תלושים מהמציאות הישראלית – אך לנו כחוקרים מובן שיש להם חשיבות פוליטית מהמעלה הראשונה – אלה האירועים שמן הראוי להשתמש כקרח קפיצה לדיון שכזה ולו כדי לחדד את ה"אנטנות" המקצועיות של הסטודנטים שלנו במדעי המדינה. פעם-פעמיים בשנה, בהחלט לא יזיק לתפוס אתנחתא פדגוגית ולדרבן את הסטודנטים לחשוב על העולם הרחב בתוכו הם חיים – מעבר לספרי הלימוד והרצאותינו המלומדות.

wilzis@mail.biu.ac.il